

Тэма КСР: “Трэнас” Мялеція Смятрыцкага

Трэны (“фрэны”), ляманты, пахавальныя казанні былі адным з самых распаўсюджаных жанраў беларускай літаратуры першай паловы XVII ст. У асноўным яны пісаліся “на выпадак” смерці, пахавання якой-небудзь вядомай асобы, князя, членаў яго сям’і, розных высокапастаўленых царкоўных ці дзяржаўных саноўнікаў. Прыкладаў гэтага вялікае мноства. Узяўшы за аснову жанр “ляманта”, Мялеціў праявіў арыгінальнасць у пашырэнні яго межаў і магчымасцей. Вобраз-алегорыя гаротнай Маці-Царквы – гэта творчая знаходка пісьменніка. Нам вядомыя толькі два творы, якія нагадваюць “Трэнас” Мялеція Смятрыцкага, але ўжо пазнейшага часу. Гэта “Плач абражанай Польшчы” – рукапіс, датаваны 1639 годам у зборніку Самуэля Дамяновіча і “Жалобны голас маці да сыноў” ад 1697 года.

“Трэнас” выйшаў у свет пад псеўданімам Тэафіла Арталога (Багалюба Праўдаслова), паколькі, зразумела, калі б Мялеціў падпісаў пад гэтым творам сваё імя, яму пагражала б гэткая ж расправа, якая напаткала Лявонція Карповіча: ён, рэдактар і карэктар гэтага выдання, на два гады быў заключаны ў вязніцу. Сачыненне напісана на старапольскай мове, якая пасля Люблінскай уніі стала займаць усё больш трывалыя пазіцыі ў якасці агульнадзяржаўнай мовы, зразумелай для адукаваных прадстаўнікоў усіх народаў, што ўваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай. У адрозненне ад грувасткай царкоўнаславянскай мовы, польская мова ў яе пісьмовай форме ў дастатковай ступені суадносілася з маўленнем, у той час як нераспрацаванасць літаратурна-мастацкай мовы беларусаў і украінцаў была своеасаблівай перашкодай у выкарыстанні гэтай мовы для мэтай друку.

“Трэнас” выдадзены гатычным шрыфтом у друкарні віленскага Святадухаўскага брацтва. Макаранічная мастацкая тканіна “Трэнаса” насычана грэцкімі і лацінскімі словамі, словазлучэннямі і цэлымі пасажамі, беларуска-украінскімі ўтварэннямі, вялізнай колькасцю неалагізмаў і

аўтарскіх калек. Для большай аўтарытэтнасці свайго сачынення Мялецкі Сматырскі звярнуўся да сведчанняў 143 аўтараў, пералік якіх прыклаў у прадмове да чытача.

Капазіцыя “Трэнаса” наступная: эпіграма на герб Вішнявецкіх, прысвячэнне оўруцкаму старасту Міхалу Карыбуту Вішнявецкаму, прадмова да чытача. Потым ідуць дзесяць самастойных раздзелаў: “У якім заключаецца плач або нараканне святой Усходняй Царквы на адступных сыноў”; “У якім заключаецца напамін Усходняй Царквы сыну, які пакінуў яе сумесна з іншымі”; “Супраць адзінаўладнай зверхнасці рымскага біскупа”, “Якая ў першай частцы заключае трактат пра сённяшні Рымскі Касцёл, а ў другой – пра святую Усходнюю Царкву, падначаленую крыжу”; “У якім заключаецца трактат пра зыходжанне святога духа”; “Пра апрашчэнне і пра кіслы хлеб Новага Запавету”; “Пра чысцец”; “Пра адмаўленне Рымскім Касцёлам кубка Новага Запавету”; “Пра пакліканне святых”; “У якім катэхізм, гэта значыць сума або кароткі збор цырымоній святой Усходняй Царквы”.

Як бачым, у адзін твор уключаны зусім розныя паводле ідэйнага гучання і па сваіх задачах раздзелы. Умоўна іх можна падзяліць на тры ідэйна-тэматычныя групы: першую складаюць два пачатковыя раздзелы, якія, бадай, найбольш яскрава раскрылі талент палеміста-мастака; да другой след аднесці трэці і чацвёрты раздзелы, якія ўяўляюць сабою своеасаблівую энцыклапедыю выказванняў старажытных філосафаў і багасловаў пра “зверхнасць” рымскага папы і Рымска-Каталіцкага Касцёла; апошнія шэсць раздзелаў – да трэцяй групы, дзе вырашаюцца пераважна праблемы рэлігійна-дагматычнага характару.

“Трэнас” пачынаецца *эпіграмай* на герб праваслаўных князёў Вішнявецкіх, якая ўяўляе сабою строга вытрыманы трынаццаціскладовы сілабік. У гэтым творы род Вішнявецкіх прыпадабняецца, згодна беларускай градацыйнай сімволіцы, да месяца, які атачаюць зоркі. Паміж галоўных

заслуг гэтага княжацкага роду Мялецій вылучае вернае служэнне Айчыне і дарагі дар, што застаўся ад продкаў – непарушнасць бацькоўскай веры. Гэтая ж думка пра вернасць мінуламу свайго народа, яго культуры і веры больш шырока асвятляецца ў *прысвячэнні* князю Міхалу Вішнявецкаму. У разважанні пра тое, якой павінна быць дабрачыннасць, Мялецій Смятрыцкі звяртаецца да старажытнарымскага філосафа Сенэкі. “Сама ж дабрачыннасць, -- гаворыць Сенэка, -- заключае ў чалавеку радасць вечную і бяспечную, якая, трываючы часам пад цяжарам супярэчнасцей, не заняпала ў іх і не хістаецца, але стаіць проста, быццам бы зусім непарушаная”. Барочны неастаіцызм – адна з граняў філасофскай сістэмы палеміста. Мялецій намагаецца знайсці вытокі гэтай дабрачыннасці. Толькі таму род Вішнявецкіх такі славуты і мужны, што фундамент яго дома ўзведзены не на пяску, не на гліне, а на цвёрдым грунце веры айцоў, таму для яго не страшныя (тут палеміст прыбягае да іншасказання з Евангелля ад Матфея) ніякія вятры і праліўныя дажджы. У чым жа бачыць палеміст дабрачыннасці князёў? Перш за ўсё ў вернасці Айчыне, Богу, каралю. Толькі такія дабрачыннасці могуць прывесці князёў да вечнай памяці нашчадкаў, да бессмяротнасці.

Род Вішнявецкіх у пачатку XVII стагоддзя быў не такі знакаміты, як княжацкія роды Радзівілаў, Астрожскіх, Сапегаў і іншых, аднак, каб узвысіць ролю гэтага роду ў жыцці дзяржавы, аўтар прыбягае да вядомай барочнай гіпербалізацыі. Мялецій, выкарыстоўваючы антычны топас “*orbis terrarum*” (“*зямнога сусвету*”), гаворыць пра тое, што славутыя справы Вішнявецкіх вядомыя не толькі ў Рэчы Паспалітай – іх родам захапляецца амаль уся зямля. І прычына гэтага – найперш вернасць культуры народа, яго веры. І паколькі князь Міхал – адзін з нямногіх, хто верна пільнуе інтарэсы праваслаўя, аўтар, “нягодны Божы слуга”, і прысвячае яму кнігу, “перакладзеную на польскую мову”. Калі князь Міхал прачытае гэтую кнігу,

лічыць Мялецій, ён будзе больш аддана абараняць сваю пакрыўджаную Маці-Царкву.

У прадмове да чытача аўтар “Трэнаса” коратка распавядае пра тыя задачы і праблемы, якія хвалююць не толькі яго, але і павінны стаць у цэнтры ўвагі сучаснікаў. Цытуючы пастановы ўсяленскіх сабораў, выказванні “айцоў” царквы, вытрымкі са Святога Пісьма, Мялецій Сматрыцкі абгрунтоўвае правамернасць існавання Праваслаўнай Царквы, яе традыцый, абрадаў, вучэння.

Пісьменнік-палеміст аспрэчвае меркаванне пра тое, быццам бы непрыняцце уніі – гэта толькі ўпартасць праваслаўных, якая не мае пад сабою ніякага грунту. У якасці аргументаў ён прыгадвае творы праўніцкай накіраванасці, у якіх уніяты ўзводзілі ўсялякага кшталту паклёпы і абвінавачванні на праваслаўных і іх веру. “Хіба ж калі-небудзь праўда для вытлумачэння патрабавала сабе фальшы і хлусні? Сапраўды, лягчэй агонь з вадою, святло з цемраю злучыць, чым прымірыць дзве гэтыя супрацьлеглыя рэчы”. Выкрыць няпраўду і паказаць рэальнае становішча – такую задачу ставіць перад сабою аўтар гэтай кнігі з дзесяці раздзелаў. А паколькі спрэчка ў ёй вядзецца з “лацінікамі”, аўтар лічыць правамерным цытаваць як грэцкіх, так і лацінскіх аўтараў, прычым апошніх – у арыгінале. Мялецій Сматрыцкі тлумачыць прычыну ўжывання лацінізмаў, якімі насычаны твор. Найбольшую частку лацінскіх слоў складаюць тэрміны, якія не перакладаюцца на польскую мову, а таму ўжыванне лацінскіх тэрмінаў – гэта неабходнасць, якая дыктуецца задачамі і мэтамі “Трэнаса”.

Калі трэці і чацвёрты раздзелы твора сведчаць пра Мялеція як выдатнага тэолага, знаўцы антыватыканскай заходнееўрапейскай літаратуры, то першы і другі раздзелы раскрываюць паэтычную адоранасць палеміста, яго непераўзыходны літаратурны талент. Сімвалічны вобраз Праваслаўнай Маці-Царквы, ад імя якой аўтар звяртаецца ў “Трэнасе” да народа, і да яго неаднаразова выкарыстоўваўся ў палемічнай літаратуры Беларусі і Украіны ў

творах Герасіма Смятрыцкага, Клірыка Астрожскага, Іяана Вішанскага, аднак толькі ў “Трэнасе” гэты вобраз-алегорыя стаўся свайго роду вечавым званом, загучаў заклікам да яднання ўсіх сіл у барацьбе з наступам каталіцызму. Адступніцтва ад праваслаўя трактавалася Мялеціем як здрада Радзіме. У гэтым палеміст бачыў сродкі дэнацыяналізацыі, акаталічвання беларусаў і украінцаў.

Вобраз Маці-Царквы значна шырэй свайго прамога значэння. Аўтар “Трэнаса” аб’яднаў з ім і вобраз Маці-Радзімы з яе шматвекавой культурай, звычаямі, традыцыямі. Вобраз гаротнай маці, сястры, дачкі, жонкі, наогул жанчыны ў фальклоры многіх народаў свету сімвалізаваў сабою несучашнае гора, пакуту. Ён клікаў сыноў, бацькоў, братоў, мужоў на барацьбу за справядлівасць, за шчасце, за будучыню; таго, хто пераступіў гэты няпісаны закон чалавечства, непазбежна чакала нянавісць і пагарда народаў. Таму аўтар “Трэнаса” ад імя Маці-Царквы звяртаецца да ўіх народаў свету, да ўсяго існага на зямлі: “Падыдзіце да мяне, усё жывое, усе народы, усе грамадзяне зямлі, паслухайце мой голас”. У гэтым алегарычным вобразе Мялеціём адлюстравана сучасны яму стан Праваслаўнай Царквы, невыносныя пакуты і гора, у якія яна павергнута сваімі ж сынамі: “Рукі ў аковах, ярмо на шыі, пугы на нагах, ланцуг на клубах, меч над галавою абасечны, глыбокая вада пад нагамі, па баках непагасны агонь... адусюль страх, з усіх бакоў пераследы”. Каб яшчэ ярчэй паказаць пакутніцкі стан лямантуючай Маці-Царквы, Мялеціём звярнуўся да ўласцівага стылю барока кантрасу. Параўноўваючы папярэдняе становішча Царквы з цяперашнім, мастак выкарыстаў цэлы шэраг антанімічных пабудов: прывабная – агідная, багатая – убогая, каралева – адрынутая, каханая – пакінутая, захопленне – пасмешышча і іншыя. Параўнанні, эпітэты, метафары ажыўляюць твор, надаюць яму непаўторны каларыт. Пісьменнік надзяляе Царкву якасцямі, уласцівымі эстэтычнаму ідэалу жаночай прыгажосці: грацыёзная і слаўная;

прывабная, як зараніца на ўсходзе; поўная, як месяц; вышэйшая за ўсіх, як сонца.

Трэба, аднак, зрабіць агаворку, што пры ўсёй арыгінальнасці “Трэнаса”, асабліва першых двух яго раздзелаў, у творы прысутнічаюць і цэлыя перыяды так званай сярэднявечнай топікі, цытаты са Святога Пісьма. Вытрымкі з біблейскіх прыпавесцяў і сказанняў уводзіліся аўтарам у тэкст разнастайнымі спосабамі. Можна вылучыць тры тыпы глосаў, якія ўказваюць на Святое Пісьмо. Па-першае, гэта прамое цытаванне, па-другое, -- пераказ, па-трэцяе, выкарыстанне біблейскага тэксту як узору, г.зн., глосы звярталі ўвагу чытача на тое, то паводзіны сыноў і дачок Царквы не адпавядаюць хрысціянскай маралі.

Лёс Маці-Царквы абмалёўваецца не як абстрактнае, адцягненае, а як плод зямных, чалавечых дзеянняў. Падобная да міфічнай або казачнай чароўнай Алены, Царква прыцягнула да сябе ўвагу найвыдатнейшага з усіх чалавечых сыноў, Які ажаніўся з Ёю, і ад Яго нарадзіла Яна сыноў і дачок. Мялецій выяўляе тут ідэал жанчыны-маці і мужчыны-бацькі. Бацька – ціхмяны, добры, сціплы, спагадны, ласкавы, верны да смерці, мудры, справядлівы, шчодры, міласэрны, не хуткі на гнеў, схільны да пяшчоты. Маці – чыстая, светлая, беззаганная, цнатлівая, прыветная, клапатлівая, любасная да дзяцей, верная да смерці. Заўважым, што такая рыса, як “вернасць да смерці” – адна з асноўных якасцей “бацькоў”. Такім чынам, дзеці, выхаваныя ў цнатлівай сям’і, павінны былі б, здаецца, аддзячыць маці і бацьку за іх турботы і выхаванне. Аднак Маці-Царква бачыць зусім іншае. З дапамогаю алузіі на Плач Ераміі (11:6) аўтар малюе дзяцей, якія са скрыгатам у зубах пагражаюць Маці: “Вось ужо і настаў той дзень, якога мы чакалі, хадзем і заб’ем яе, і выкаранім з зямлі памяць пра яе: замест любові крыўдзяць мяне, за дабрыню маю плацяць ліхам, а за любоў узнагароджваюць нянавісцю”.

На што ж прамянялі сыны і дочкі клопат, пяшчоту, увагу маці, яе сардэчную дабрыню і вернасць? Асноўны іх грэх, лічыць палеміст, заключаецца ў тым, што яны пайшлі за “мачахай”, за яе багаццем, якая, аднак, не хварэла імі, не песціла іх. Такім чынам, падкрэслівае Сматрыцкі, здрада і прадажніцтва сыноў цяжэйшыя ўдвая, бо яны пайшлі не па цнатлівасці, не па выратаванні душы, а па спажыву, марныя радасці і багацці гэтага свету. Маці-Царква журыцца і з гонарам успамінае Васілія Вялікага, Амброзія, Цыпрыяна, Аўгустына, Іяна Дамаскіна, Марка Эфескага, якія гатовыя былі за яе праліць кроў і аддаць душу. Але – гора! – цяпер няма такіх, няма аніводнага, да каго б магла звярнуцца маці па дапамогу. Горкай іроніяй прасякнуты словы: “Хіба трыумфуючых з неба паклікаць? Ды гэта немачыма!”

Галоўнымі віноўнікамі таго, што Маці-Царква апынулася ў такім гаротным стане, палеміст лічыць беларуска-украінскі епіскапат і святароў-адступнікаў. Вось чаму праваслаўная Маці-Царква і звяртаецца ў першую чаргу да тых, ад каго ёй найбольшая крыўда і боль – да духоўных настаўнікаў.

Ахарактарызаваўшы святароў “як соль зямлі і святло свету” (Мф.5:13,14), Мялецій заклікае іх быць “праведнымі, цвярозымі, руплівымі, пачцівымі, чыстымі, гасціннымі, здольнымі да навучання, не пітушчымі, не буянымі, але сціплымі, не брыдкасловамі, не пажаднымі, але прыстойнымі ў сваім доме”. Але замест таго, каб быць настаўнікамі і павадырамі “авечак Хрыстовых”, яны першымі паддаліся распусце і здрадзе. “Ты звятрэла, соль, ты пацямнела, святло, вы згаслі, лямпы, вы здзічэлі, настаўнікі, вы аслеплі, павадыры і зваліліся ў яму нядбайнасці, куды цягнеце і давераных вам авечак”. Антытэза таго, што павінна быць, і таго, што ёсць на самой справе, не магла не ўздзейнічаць на сучаснага пісьменніку чытача, наводзіла яго на думку пра неабходнасць змянення існуючага парадку. Епіскапы замест выканання царкоўных абавязкаў станавіліся тымі ж самымі свецкімі

феадаламі з усімі ўласцівымі ім заганамі. Крыважэрнасць святароў становіцца прадметам выкрыцця палеміста: “Вы не здавальняецеся малаком і воўнай, якія здабываеце, -- кроў п’еце, а мяса на з’яданне крукам і ваўкам выкідаеце... Вы не пастыры, а крыважэрныя ваўкі, не павадыры, а галодныя лвы, якія адных авечак самі пажыраюць, а іншымі без шкадавання змівы пашчы затыкаюць”.

Асаблівы каларыт надаюць твору трансфармацыі слоў, так званая барочная “алхімія” слова. Гэтыя трансфармацыі гавораць самі за сябе: “*O wykroczyście, a nie uczyciele, o talpy* ¹, *a nie lampy, impostores, a nie pastores, episkoti, a nie episkopi*” (“О злачынцы, а не настаўнікі, о краты, а не лямпы, о ашуканцы, а не пастыры, епіскаты, а не епіскапы”).

Значнае месца ў творы займае крытыка тых, хто пакінуў праваслаўную веру і перайшоў ва ўніяцтва, заняўшы там высокія царкоўныя пасады. Мялеціў з рэзкай крытыкай выступіў супраць служыцеляў уніі: “У жыцці вы карчмары і купцы, у звычаях – дамаседы, у размовах – невукі, у зносінах – крывадушныя лісы, а ў адзенні – драпежныя ваўкі. Што ж тады сказаць пра асаблівасці вашага розуму: мудрасць, вучонасць, размова -- дурныя, непатрэбныя, размова -- распусныя, забавы – непрыстойныя; у іх і самі вы, і тыя, што вам наследуюць, гінеце”.

Ідэя смяротнасці (“*Memento mori*”), марнасці (“*Vanitas vanitatum et omnia vanitas*”) усяго існага ў свеце была адной з дамінант культуры барока. Ва ўяўленні сярэднявечнага чалавека смерць – гэта перш за ўсё парог перад Страшным Судом, на якім справядліва ацэньваюцца справы чалавека і яго жыццё незалежна ад паходжання, дзе караецца зло і трыумфуе дабро. Палеміст падыходзіць да гэтага пытання традыцыйна: ён нагадвае пра маральную адказнасць за ўчыненае зло. Тэматыка пропаведзі – канкрэтная. Шлях да выратавання – цнатлівае зямное жыццё. Цноты Маці і Бацькі сімвалізуюць той ідэал, да якога павінен імкнуцца кожны чалавек незалежна

¹ Лацінскія словы вылучаюцца курсівам

ад свайго становішча, наследаваць яму, ачышчацца ад “зямнога ліха”. “Людзі барока, -- адзначаў А.М.Панчанка, -- выдатна ўсведамлялі супярэчнасць свайго часу і вылучалі асаблівы прынцып “двайнога жыцця”. “Двубыццёвасць” у Мялеція Смятрыцкага – гэта толькі адзін з аспектаў “двайнога жыцця”, асноўная ж праблема – прывесці ў гармонію памкненні душы і патрэбы цела. Менавіта тыя, хто імкнуцца да здавальнення патрэбаў свайго цела, заграшы ў раскошы і распусце зямнога жыцця, уводзяць у грэх і сваю душу. Душа, абцяжараная зямнымі пажадамі, аказваецца няздольнай ачысціцца ад граху. Не выпадкова асноўны акцэнт робіцца менавіта на адступніцтве пастыраў – тых, хто павінен пільнаваць чалавечую душу і зберагаць яе чысціню: “Да тых, як бачу, ісці мне трэба, якія кіруюць душою, бо і сам прадмет, пра які ідзе размова, з’яўляецца духоўным. Адпаведна гэтаму, прызнаю слушным, каб выпраўленне настала ў тым, ад каго прыйшла сапсаванасць”.

Другі раздзел амаль цалкам прысвечаны зваротам Маці да сыноў-святароў, якія разам з іншымі сынамі пакінулі Праваслаўную Царкву. Пісьменнік-палеміст малюе жахлівую карціну дэградацыі духоўных настаўнікаў, паводзіны якіх не адпавядалі апостальскім правілам. Фактычна, яны пераўтварыліся ў феадалаў у пастырскіх мантыях. Атаясамліваючы лёс чалавека з лёсам Маці-Царквы, пісьменнік стварае правобраз ідэальнага лёсу – лёсу, прадвызначанага Узвышнім. Адначасова сцвярджаецца існаванне і іншага лёсу, які выбірае і стварае сам чалавек і мае на гэта поўнае права выбару ў адпаведнасці са сваім натуральным правам. Гэтая ідэя звязана з развіццём індывідуалізму ў светасузіранні чалавека XVII стагоддзя. Аднак, выбіраючы, ствараючы свой лёс паводле пэўнага, ужо вядомага “правобразу”, чалавек можа або набліжацца да ідэала, або, наадварот, уваходзіць у непрамірымую супярэчнасць з ім. Асноўны лозунг палеміста – славуная мудрасць антычных часоў “Cognosce te ipsum” (“Пазнай самога сябе”). Неаднаразова паўтарае ён гэтую думку ў розных варыянтах:

“Пазнайце саміх сябе, чым вы ёсць, а зразумеўшы, што з’яўляецца вашым пакліканнем, дакарайце адзін другога, так што ўсе без асуджэння будзеце пакараныя”; “Пазнайце сябе, кажу, і мяне, вашу маці, на якую цяпер беспадстаўна паўстаўшы, нападаеце ўсімі сваімі сіламі”. Такім чынам, толькі вывучыўшы сябе, сваю сутнасць, вызначыўшы сваё прызвание, чалавек здольны свядома ствараць або разбураць. Аднак у жыцці атрымліваецца іншае: сыны замест імкнення да пазнання заплюшчваюць вочы на ісціну. Таму пісьменнік-прпаведнік ад імя Маці-Царквы просіць яе сыноў: “Вазьміся лепш за навуку, а не за срэбра, імкніся да мудрасці, а не да золата..., бо мудрасць перавышае ўсе гэтыя рэчы, і няма на свеце нічога, што магло б з ёй параўнацца”.

Важнае месца ў “Трэнасе” Мялеція Смятрыцкага займае крытыка рымскага папы і яго двара. Пісьменнік лічыць, што ўведзены ў абсалют прыныцы непакрэпнасці рымскіх пап прычыны не толькі Святому Пісьму, але і не ўласцівы чалавечай прыродзе. Быць абсалютна бязгрэшным – значыць, быць вышэй за ўсіх апосталаў, прыроўніваць сябе да Ісуса Хрыста. Адсюль, робіць выснову палеміст, рымскі першасвятар хоча ўявіць сябе жывым Хрыстом. Мялецій прадстаўляе папу як сімвал зла і пыхі. Яго маральнае аблічча несумяшчальнае з хрысціянскімі заветамі: рымскія папы аддаваліся сіманіі ² (Баніфацый IX), маглі быць ератыкамі (Ліберый, Ганорый), распуснікамі (Іяан XI), язычнікамі (Марцалін). З’едлівай крытыцы, саркастычнаму асмяяню падвяргаюцца таксама і езуіты, якія ўспрымаліся праваслаўнымі палемістамі перш за ўсё як насаджальнікі “лаціны” (якая ў праваслаўі атаясамлівалася з мудрагелістай вучонасцю), “мярзотнай і супрацьбожай” філасофіі Арыстоцеля. Гэта яны, зазначае Мялецій, прыгнятаюць і пазбаўляюць вольную шляхту кавалка хлеба, падманам забіраюць маёнткі сіротаў і ўдовіцаў, поўна на іх самых розных скаргаў у

² Сіманія – прадажніцтва і хабарніцтва пры размеркаванні царкоўных пасадак

судах і трыбуналах – “бо Рым – усяму галава, а езуіт -- вызувіт³, што пазбаўляе людзей маёмасці”. Для большай пераканальнасці сваіх довадаў Мялецій прыводзіць лацінскі арыгінал і свой пераклад на польскую мову вядомага санета Пятраркі “Папскаму двару ў Рыме”. “Ніколі, -- пісаў першы біёграф Смятрыцкага, доктар тэалогіі, урадженец Мінска Якуб Суша, -- ніхто з ерэтыкоў не рабіў на святы апостальскі сталец такіх злосных нападаў... Тут, што ні слова – то язва, што ні думка – то атрута, пагібельная чшэ больш ад таго, што аўтар растварыў яе вытанчанасцю слова, як салодкаю прынадаю”.

Кароль Жыгімонт III пісаў з-пад Смаленска 1 красавіка 1610 года, што яму стала вядома пра патаемнае друкаванне кніг у “рускай” друкарні Святога Духа супраць “зверхнасці”, а таму ён загадваў кнігі спаліць, а друкара і тых, хто падазраецца ў аўтарстве, арыштаваць. У лісце ад 6 мая, ужо прачытаўшы гэтыя сачыненні, кароль прапаноўваў прыняць яшчэ больш рашучыя меры: “... а каб надалей такіх пасквіляў і намоваў друкаваць не маглі, -- друкарню і шрыфт у таго рускага брацтва забраць, а друкароў і аўтараў тых пасквіляў і іх карэктара Лявонція Карповіча, асабліва ж калі ён не шляхціч... на ратушу або ў вязніцу”. Размова тут ідзе пра “Трэнас” Мялеція Смятрыцкага. Кожнаму, хто асмеліўся б купляць ці прадаваць гэтае выданне, пагражаў штраф у 5000 чырвоных залатых. У сувязі з гэтай справай вострае палемічнае слова Мялеція змоўкла на дзесяць гадоў.

Твор Мялеція Смятрыцкага не пакінулі без увагі прадстаўнікі каталіцка-уніяцкага лагера. Першым, хто выступіў супраць “Трэнаса” са сваёй “Перасцярогай на трэны і лямант Тэафіла Арталогі...” (1610) быў вядомы езуіцкі пісьменнік-прапаганднік Пётр Скарга. Праз два гады выйшаў яшчэ адзін твор, на гэты раз ад імя уніятаў, -- “Парэгорыя” (1612) Іллі Марахоўскага.

³ ... а езуіт – вызувіт... -- каламбур, створаны пры дапамозе польскага дзеяслова «wyzuwać» -- “пазбаўляць каго-небудзь чаго-небудзь; забіраць у каго-небудзь што-небудзь”.

Пытанні:

1. Творчая гісторыя і архітэктоніка “Трэнаса” Мялеція Сматрыцкага.
2. Праваслаўная Маці-Царква ў “Трэнасе” Мялеція Сматрыцкага.
3. Тэма адступніцтва і здрадніцтва ў “Трэнасе” Мялеція Сматрыцкага.
4. “Трэнас” Мялеція Сматрыцкага як помнік барока.
5. Пераклады “Трэнаса” на беларускую мову.
6. Царкоўныя і свецкія ідэалы ў “Трэнасе”.

Публікацыі:

1. Фрынас (пераклад А.Ф.Коршунава) // Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуры / Уклад. А.Ф.Коршунаў. Мн., 1959. С.262-273.
2. Трэнас (пераклад У.Г.Кароткага) // Беларусь. 1990. № 12. С.11-12; 1991. № 1. С.20-21; 1991. № 6. С.11, 20.
3. Трэнас (пераклад А.Бразгунова) // Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII ст. Мн., 2003. С.628-633.

Літаратура:

1. 1. Гісторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд / Пад рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. Мн., 1985; 4-е выд.: 1998.
2. Короткий В.Г. Творческий путь Мелетия Смотрицкого. Мн., 1987.
3. Прокошина Е.С. Мелетий Смотрицкий. Мн., 1966.
4. Яременко П.К. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. Київ, 1986.